

ODNIESIENIA DO BOGA W TRÓJMIEJSKICH INSKRYPCJACH PAMIĄTKOWYCH

1.

„Kamienne obeliski, pomniki, architektoniczne zabytki przeszłości, marmurowe tablice i starodawne inskrypcje świadczą o kulturze minionych pokoleń i stanowią powód do dumy potomnych. Przypominają chlubne tradycje i czyny ludzi dobrze zasłużonych społeczeństwu. Stanowią namiastkę podręcznika historii, skłaniają do pogłębienia wiedzy, uczą miłości do kraju, wzbudzają patriotyzm lokalny”¹.

– piszą Andrzej Kempa i Marta Zawadzka w książce poświęconej łódzkim tablicom pamiątkowym. Jednym z zadań inskrypcji pamiątkowych jest też sakralizacja przestrzeni publicznej poprzez ustanawianie miejsc szczególnie ważnych dla danej społeczności². Tego typu nobilitacja miejskiego terytorium ma także swój wymiar językowy. Przedmiotem analizy w niniejszym artykule jest rola, jaką w sakralizowaniu otwartej publicznej przestrzeni Trójmiasta odgrywają zawarte w napisach pamiątkowych³ odniesienia do Boga, tj. wyrazy *Bóg*, *Pan*, *Jezus* (też *Pan Jezus*), *Chrystus* (też *Jezus Chrystus*), *Duch Święty* i *Trójca Święta* oraz ich derywaty słowotwórcze, a opisu tej roli dokonam ze względu na strukturę kompozycyjną inskrypcji pamiątkowych⁴.

Zdaniem archiwizatora napisów pamiątkowych Warszawy, Stanisława Ciepłowskiego, napisem pamiątkowym jest „obiekt, który upamiętnia osoby

---

¹ A. Kempa, M. Zawadzka, *Tablice pamięci. Łódzkie inskrypcje pamiątkowe*, Łódź 2007, s. 7.

² J. Korbus, *Miejsce uświęcone – miejsce święte. Od rzeczywistości lokalnej ku rzeczywistości globalnej*, [http://www.ewolucja.org./d3/d39-4a.html](http://www ewolucja.org./d3/d39-4a.html) [dostęp: 11.04.2014].

³ Źródłem materiału badawczego są teksty inskrypcji spisane – z zachowaniem grafii i rozczłonkowania tekstu – z tablic pamiątkowych Sopotu, Gdyni oraz gdańskiego Głównego Miasta, Oliwy, Wrzeszcza i Zaspy.

⁴ Strukturę kompozycyjną inskrypcji pamiątkowych przedstawiam na podstawie niepublikowanych badań własnych.

i zdarzenia, a zawarte w nim informacje odpowiadają na trzy podstawowe pytania: Co było? Gdzie było? Kiedy było?⁵.

Obligatoryjnym komponentem inskrypcji pamiątkowej jest w świetle moich badań tylko informacja o tym, komu lub czemu poświęcona jest dana inskrypcja, czyli sam akt upamiętnienia⁶.

Ponadto na wzorec kompozycyjny inskrypcji pamiątkowej składają się następujące komponenty fakultatywne:

- dodatkowe informacje o upamiętnianym obiekcie, poświadczające wagę zasług danej jednostki lub zbiorowości albo istotność danego wydarzenia bądź miejsca dla pamięci lokalnej lub narodowej, czyli akt motywacji upamiętnienia⁷;
- informacja o tym, dlaczego napis pamiątkowy pojawił się właśnie w danym miejscu, czyli akt motywacji miejsca upamiętnienia⁸;

⁵ S. Cieplowski, *Napisy pamiątkowe w Warszawie XVII–XX w.*, Warszawa 1987, s. 25–26.

⁶ W inskrypcjach spisanych z trójmiejskich tablic pamiątkowych przybiera on zazwyczaj postać wyrażenia identyfikującego upamiętnianą jednostkę, zbiorowość, wydarzenie lub miejsce, występującego w mianowniku (np. JÓZEF WYBICKI), celowniku (np. ADAMOWI MICKIEWICZOWI) bądź poprzedzonego przyimkami wtórnymi, takimi jak: *pamięci* (np. PAMIĘCI DANUTY SIEDZIKÓWNY „INKI”), *dla upamiętnienia* (np. DLA UPAMIĘTNIENIA XIII OGÓLNOPOLSKICH DNI PSZCZELARZA), *w holdzie* (np. W HOLDZIE ŻOŁNIERZÓW ARMII KRAJOWEJ), *ku czci* (np. KU CZCI SPORTOWCÓW POLEGŁYCH W WALCE) bądź *ku chwale i pamięci* (KU CHWALE I PAMIĘCI TYCH WSZYSTKICH KTÓRZY TRUD SWEGO ŻYCIA POŚWIECILI TWORZENIU).

⁷ Oto wybrane przykłady aktu motywacji upamiętnienia z trójmiejskich inskrypcji pamiątkowych: [S. KOSKO] – KAPITAN ŻEGLUGI WIELKIEJ / MARYNARZ / ŻOŁNIERZ / PUBLICYSTA / PEDAGOG / PATRON SZKOŁY NR 35; HARCERZ – ALFRED DYDUCH BYŁ UCZNIEM TEJ SZKOŁY / POLEGŁ DNIA 18 WRZEŚNIA 1939 W OBRONIE KĘPY OKSYWSKIEJ JAKO OCHOTNIK MAJĄC 14 LAT; NA WSZYSTKICH MORZACH ŚWIATA W LATACH 1939–1945 WALCZYŁY, ZWYCIĘŻAŁY, GINĘŁY. / Z 6 600 MARYNARZY OKRĘTÓW WOJENNYCH POLEGŁO NA MORZU 500. / Z 1700 MARYNARZY STATKÓW HANDLOWYCH POLEGŁO 200. / NIE SZCZĘDZILI KRWI ANI ŻYCIA W OBRONIE POLSKIEGO WYBRZEŻA W WALCE O PRZYWRÓCENIE OJCZYŹNIE WOLNOŚCI (tablica poświęcona marynarzom Polskiej Marynarki Handlowej i Marynarki Wojennej); [NA BUDYNKU TYM / ŻOŁNIERZE I POLSKIEJ BRYGADY PANCERNEJ / IMIENIA BOHATERÓW WESTERPLIAT] / WALCZĄC U BOKU ODDZIAŁÓW / II FRONTU BIAŁORUSKIEGO ARMII RADZIECKIEJ / POD DOWÓDZTWE MARSZAŁKA / KONSTANTEGO ROKOSSOWSKIEGO / [ZATKNĘLI / BIAŁO-CZERWONĄ FLAGĘ] / ZNAK WYZWOLENIA / SPOD OKUPACJI HITLEROWSKIEJ / I PRZYWRÓCENIA MACIERZY / PRASTAREGO POLSKIEGO GDAŃSKA.

⁸ Miewa on w trójmiejskich napisach pamiątkowych m.in. następujące realizacje: TU W LATACH / 1959–1963 MIESZKAŁ / ZBYSZEK / CYBUŁSKI (...); W TYM DOMU 22 LUTEGO 1788R. URODZIŁ SIĘ / FILOZOF ARTUR SCHOPENHAUER;

- informacja o tym, z jakiej okazji nastąpiło upamiętnienie, czyli akt motywacji czasu upamiętnienia⁹;
- informacje o okolicznościach ufundowania nośnika inskrypcji pamiątkowej: o fundatorach tablicy, o czasie jej ufundowania, o miejscu ufundowania, o dodatkowych szczegółach związanych z ufundowaniem tablicy lub pomnika¹⁰ (np. o historii starań o wzniesienie pomnika¹¹);

W TYM MIEJSCU / STAŁ DOM, W KTÓRYM / STEFAN ŻEROMSKI / W 1922 ROKU TWORZYŁ / „WIATR OD MORZA”; W TYM GMACHU SZKOLNYM PRACOWAŁ / NAUCZYCIEL, HARCISTRZ HUFCOWY, / KOMENDANT SZARYCH SZEREGÓW W GDYNI / LUCJAN CYLKOWSKI [...]; W TYM MIEJSCU / DNIA 11 VI 1987 R. / OJCIEC ŚWIĘTY / JAN PAWEŁ II / SPOTKAŁ SIĘ Z LUDŹMI MORZA, POMORZA I KASZUB [...]; OPODAŁ PRZY ULICY DOLNA BRAMA 11 / MIESZKAŁ W LATACH 1890–1895 / 1829–1895 / JULIUSZ KRAZIEWICZ / WIELKI PATRIOTA, PIONIER POLSKICH / KÓLEK ROLNICZYCH [...]; BUDYNEK TEN PRZY ULICY / MARIACKIEJ 37 ZWIĄZANY JEST / Z POCZĄTKIEM NOWOCZESNEGO / DRUKARSTWA POLSKIEGO / W GDAŃSKU / TUTAJ W 1890 ROKU Z INICJATYWY / DZIAŁACZY POLSKICH ROZPOCZĄŁ / DZIAŁALNOŚĆ DRUKARSKĄ / I WYDAWNICZĄ / RED. BERNARD MILSKI [...].

⁹ Przybiera on m.in. następującą formę: JANOWI III SOBIESKIEMU / W TRZECHSETNĄ ROCZNICĘ / ODSIECZY WIEDEŃSKIEJ [...]; W 50 ROCZNICĘ POWSTANIA KOŁA / PRZEWODNIKÓW TURYSTYCZNYCH PTTK / i przyjęcia imienia / FRANCISZKA MAMUSZKI [...]; WMUROWANO W 1977 R. W 115 ROCZNICĘ / ZAŁOŻENIA KÓŁKA ROLNICZEGO k/GNIEWU; PAMIĘCI HOLENDERSKIEGO GORZELNIKA AMBROŻEGO VERMOLLENA, / TWÓRCY RECEPTURY / SŁAWNEJ GDAŃSKIEJ WÓDKI GOLDWASSER. / [...] W 400-LECIE NADANIA / OBYWATELSTWA GDAŃSKIEGO [...].

¹⁰ Przykładami tego komponentu trójmiejskich inskrypcji pamiątkowych są: SPOŁECZEŃSTWO GDAŃSKA – TOWARZYSTWO PRZYJACIOŁ GDAŃSKA / ZWIĄZEK ZAWODOWY PRACOWNIKÓW PRZEMYSŁU POLIGRAFICZNEGO / GDAŃSK – SIERPIEŃ 1984 (z gdańskiej inskrypcji poświęconej drukarni Józefa Czyżewskiego); DIECEZJA GDAŃSKA / 1983 (z inskrypcji poświęconej trzydziestoletniej odsieczy wiedeńskiej); TABLICĘ TĘ UFUNDOWAŁO / WDZIĘCZNE SPOŁECZEŃSTWO GDAŃSKA (z inskrypcji upamiętniającej zatknięcie biało-czerwonej flagi na Dworze Artusa); [W TYM MIEJSCU STAŁ HOTEL „DU NORD” W KTÓRYM MIESZKAŁ W 1877 ROKU / JAN MATEJKO] / WYKUTO W 1966 R. Z OKAZJI OBCHODÓW TYSIĄCLECIA PAŃSTWA POLSKIEGO; *Pochodzi z ołtarza, przy którym Ojciec Święty Jan Paweł II / odprawił Mszę świętą dla około miliona ludzi na hipodromie / w Sopocie w dniu 5 czerwca 1999 r. / Kapliczkę wybudowano na pamiątkę pojawienia się w tym miejscu / Marcie Hahn Matki Najświętszej i wskazania tego terenu na budowę kościoła / (po tragicznej śmierci w tym miejscu od wybuchu granatu dwóch chłopców / w dniu 13.04.1953, o godz. 17). / Fundacja rodziny Zdanowiczów / z ulicy Ludowej (Z inskrypcji dotyczącej figury Matki Boskiej Radosnej przy kościele Zmartwychwstańców w Gdańsku-Strzyży).*

¹¹ Szczególnie rozbudowaną postać informacja ta przybrała na gdyńskim pomniku Ofiar Grudnia 1970 r., por.: *Budowa Pomnika dla uczczenia Pamięci / Ofiar Grudnia Roku 1970 w Gdyni stała się / możliwa dopiero w czasie przemian / sierpniowych w latach 1980–1981. /*

- informacje o twórcach tablicy pamiątkowej (nazwisko rzeźbiarza lub kamieniarza albo nazwa firmy)¹²;
- cytaty i maksymy stanowiące kulturowy komentarz aktu upamiętnienia¹³.

Odniesienia do Boga pojawiają się w różnych członach trójmiejskich inskrypcji pamiątkowych.

2.

Wyrazy *Bóg, Pan, Jezus, Chrystus, Duch Święty i Trójca Święta* oraz ich derywaty słowotwórcze stosunkowo często występują w obligatoryjnym komponencie napisu, czyli we właściwym akcie upamiętnienia, choć w przestrzeni publicznej Trójmiasta brak inskrypcji, których treść memoratywna odnosi się bezpośrednio do Boga i które w związku z tym można by nazwać upamiętnieniami pierwszego stopnia. Są to typowe upamiętnienia drugiego (lub nawet trzeciego) stopnia, polegające na utrwalaniu pamięci o obiektach lub wydarzeniach, które same są upamiętnieniami.

Wówczas dzięki ofiarności społeczeństwa / całego kraju i Polaków zamieszkałych za / granicą zebrane zostały niezbędne ofiary pieniężne. / W okresie stanu wojennego wprowadzonego / przez komunistyczną władzę w Grudniu 1981 / odebrane zostały zarówno możliwości / działania jak i zgromadzone fundusze. / W niepodległej Polsce równowartość / Zagranicznych pieniędzy nie została zwrócona. / Wzrosła natomiast determinacja w działaniach / Prowadzących do realizacji Pomnika. / Odsłonięty w dniu 17 grudnia 1993 roku / KRZYŻ – POMNIK wzniesiony został dzięki / Ponownej ofiarności społeczeństwa polskiego / Oraz wszechstronnemu wsparciu / Następujących Organizacji i Instytucji: [...].

¹² Ten komponent trójmiejskich inskrypcji pamiątkowych reprezentują m.in. napisy: W. PIETROŃ W. SAMP (napis na pomniku Tym, co za polskość Gdańska); M. KULPA • 99 • (z pomnika Jana Pawła II na gdańskiej Zaspie); INICJATOR I ORGANIZATOR BUDOWY POMNIKA / SPOŁECZNY KOMITET / BUDOWY POMNIKÓW / OFIAR GRUDNIA 1970 / W GDYNI / AUTORZY: RYSZARD SEMKA / SŁAWOJ OSTROWSKI JAN NETZEL (z pomnika Ofiar Grudnia 1970 w Gdyni).

¹³ Kulturowy komentarz aktu upamiętnienia tworzą m.in.: *Cześć Jego Pamięci!* (z gdańskiej inskrypcji poświęconej dr. med. Bernardowi Filarskiemu); „*Trzy są wybrzeża, które najbardziej / Spodobały mi się w całej Europie / – Złoty Róg, Zatoka Triesteńska / I Zatoka Gdańska*” (z gdańskiego napisu pamiątkowego poświęconego Aleksandrowi von Humboldtowi); „*A JEŚLI KOMU DROGA OTWARTA DO NIEBA – TYM CO SŁUŻĄ OJCZYŹNIE*” / JAN KOCHANOWSKI (z napisu na pomniku Tym, co za polskość Gdańska); „*..... / puste miejsce, / lecz wciąż ponad nim drży powietrze / po tamtych głosach / Zbigniew Herbert, Prolog* (z gdańskiej inskrypcji upamiętniającej miejsce, w którym znajdował się romański kościół pw. św. Mikołaja); [ORP / Dragon] / *Jest gdzieś taki cmentarz / może w niebie / lub przy porcie / gdzie kończą się zbląkania. / Gaczyński / Mersis in bello / [Kanał la Manche 8.7.1944]* (z gdyńskiego napisu poświęconego zatopieniu ORP Dragon).

Stosunkowo bliska upamiętnieniom pierwszego stopnia jest jednak tablica przy kościele św. Jadwigi Śląskiej w Gdańsku, upamiętniająca tysiącdziewięćsetlecie śmierci Chrystusa, por.:

Rok 33–1933
Pamiętka 19–wiekowej
rocznicy
Męki i Śmierci
Pańskiej

Wśród pozostałych inskrypcji tego typu najliczniejszą podgrupę stanowią napisy na krzyżach misyjnych. Imiona Boga występują w nich przede wszystkim w nazwach i/lub hasłach misji świętych, jak na krzyżu misyjnym przed kościołem św. Stanisława Biskupa w Gdańsku-Wrzeszczu, por.:

MISJE MIŁOSIERDZIA **BOŻEGO**
„**JEZU** UFAM TOBIE”
06.05.–13.05.2006 r.
Księża Pallotyni

MOCNI WIARĄ W III TYSIĄCLECIE
MISJE ŚWIĘTE ROKU **DUCHA ŚWIĘTEGO**
14.03–22.03.1998
OO. PAULINI

albo na krzyżu misyjnym przed kościołem pw. Zmartwychwstania Pańskiego w Gdańsku-Wrzeszczu, por.:

Pamiętka
MISJI PARAFIALNYCH
zwanych
UCZTĄ MIŁOSIERDZIA
Bożego
Ojcowie Jezuici
22 II – 1 III 1997 r.

Wyrazy te bywają też komponentami nazw wydarzeń towarzyszących misjom świętym, takich jak peregrynacja obrazu Jezusa Miłosiernego, wspomniana w napisie na krzyżu przed gdańskim kościołem pw. Zmartwychwstania Pańskiego, por.:

MISJE ŚWIĘTE
I
PEREGRYNACJA OBRAZU

JEZUSA MIŁOSIERNEGO

14–21 X 2006 r.

czy poświęcenie parafii Najświętszemu Sercu Jezusowemu, o którym mowa w innym napisie na tym samym krzyżu, por.:

PAMIĄTKA MISJI ŚW.
POŚWIĘCENIA PARAFII
NAJŚW. SERCU **JEZUSOWEMU**
GDAŃSK – WRZESZCZ
2–9 X 1966 r.

Wśród zawierających wyrazy *Bóg, Jezus, Duch Święty* itp. upamiętnień drugiego stopnia znajdują się też inskrypcje związane z obiektami sakralnymi poświęconymi Osobom Boskim, takie jak napis informujący o byłym cmentarzu pw. Świętej Trójcy w Gdańsku na alei Zwycięstwa, por.:

TEREN BYŁEGO
CMENARZA EWANGELICKIEGO
p.w. **Św. Trójcy**
CZYNNEGO W LATACH ok. 1867–1956
“ABSTERGET DEUS
OMNEM LACRIMAM AB OCULIS...”
Apocalypsis 21,4
EHEMALIGER EVANGELISCHER
DREIFALTIGKEITSFRIEDHOF
(1867–1956)
UFUNDOWAŁO MIASTO GDAŃSK W 2006 ROKU

Należą też do tej grupy m.in. napisy dotyczące dziejów świętych obrazów i rzeźb. Na przykład inskrypcja na wrzeszczańskim pomniku Jezusa Miłosiernego powiadamia o poświęceniu obrazu Jezusa Miłosiernego z pobliskiego sanktuarium Miłosierdzia Bożego przez Jana Pawła II, por.:

W TYM MIEJSCU
5 – CZERWCA 1999
OJCIEC ŚWIĘTY
JAN PAWEŁ II
DOKONAŁ
POŚWIĘCENIA
OBRAZÓW **JEZUSA**
MIŁOSIERNEGO
I KAPLICZEK
DROGI ŚWIATŁA

Z kolei kamiennej replice figury Chrystusa w Gdyni-Orłowie towarzyszy napis memoratywny o treści:

Replika figury **Chrystusa**
„Błogosławieństwo morza”
postawionej przez
rybaków orłowskich
w roku 1924 roku
poświęcona przez arcybiskupa Metropolitę Gdańskiego
dr. Tadeusza Gocłowskiego
w dniu 11.06.2005 roku,
w 60 rocznicę
powołania w Gdyni Orłowie
parafii pw. Matki Boskiej Bolesnej, w 16 rocznicę pobytu
Ojca św. Jana Pawła II w Gdyni
oraz 81 rocznicę
poświęcenia figury oryginalnej.
Ufundowana ze składek
mieszkańców Orłowa i sponsorów.
Główni sponsorzy – Firmy:
Allcon, Hossa, Kwadrat, Mega.

Podobny charakter ma inskrypcja na cokole rzeźby Pana Jezusa Błotnego przy kościele Najświętszego Serca Pana Jezusa w Gdyni, por.:

PAN JEZUS BŁOTNY
Rzeźba
autorstwa artysty plastyka
Zygmunta Kępskiego,
po Jego śmierci uratowana
i odrestaurowana przez
Zenona Pozorskiego,
poświęcona 26 czerwca 1992
w dniu odpustu
parafialnego przez
ks. prałata Hilarego Jastaka
Cyreńczycy

3.

Wyrazy *Bóg, Jezus, Chrystus, Duch Święty, Pan* i ich derywaty słowotwórcze bywają też w trójmiejskich inskrypcjach pamiątkowych komponentami aktu motywacji upamiętnienia, w którym służą do bardziej szczegółowego opisu programu memoratywnego danego nośnika.

Na przykład w napisie na gdyńskiej tablicy upamiętniającej 40 rocznicę śmierci harcmistrza Lucjana Cyłkowskiego fraza *całym życiem służył Bogu i ojczyźnie* stanowi ideowe podsumowanie wypunktowanego wcześniej dorobku życiowego Cyłkowskiego jako osoby wierzącej i patrioty, por.:

HARCMISTRZ LUCJAN
CYLKOWSKI
1907–1944
NAUCZYCIEL, DRUŻYNOWY
KOMENDANT
SZARYCH SZEREGÓW
I SIECI ŁĄCZNOŚCI
AK W GDYNI
CAŁYM ŻYCIEM SŁUŻYŁ
BOGU I OJCZYŹNIE

W 40 ROCZNICĘ
MĘCZEŃSKIEJ ŚMIERCI
W STUTTHOFIE
GDYŃSCY HARCERZE

W inskrypcji poświęconej ks. Józefowi Rotcie, budowniczemu kościoła pw. św. Józefa w Gdyni-Chyloni, formuła *na chwałę Bogu w Trójcy św. jedynemu* w zwięzły sposób określa program ideowy budowy kościoła, por.:

Położyłem fundament
jest nim Jezus Chrystus
1Kor. 3.10
ś.p.
ks. kanonik
Józef Rotta
pierwszy proboszcz
parafii
1951–1978
budował tę świątynię
na chwałę **Bogu**
w Trójcy św. jedynemu
i św. Józefowi
patronowi tutejszego
kościoła
wdzięczni parafianie
Gdynia 1984

Podobną treść wyraża formuła *na większą chwałę Bożą*, zamieszczona na tablicy upamiętniającej poświęcenie wieży i dzwonu przy kościele Najświętszego Serca Pana Jezusa w Gdyni, por.:

AKTU POŚWIĘCENIA
WIEŻY I DZWONU
DOKONAŁ
KS. BISKUP
MARIAN PRZYKUCKI
ORDYNARIUSZ
DIECEZJI CHEŁMIŃSKIEJ
DNIA 21 PAŹDZIERNIKA 1981 R.
NA WIĘKSZĄ CHWAŁĘ **BOŻĄ**

Natomiast w pierwszej z inskrypcji należącej do zespołu napisów związanym z tzw. zielonym pomnikiem, zaprojektowanym dla upamiętnienia pontyfikatu Jana Pawła II i dwudziestej rocznicy mszy świętej odprawionej przez niego na gdańskiej Zaspie, słowo *Bóg* współinterpretuje – niemożliwą inaczej do odczytania – symbolikę dębu, por.:

DĄB
SPOTKANIE Z **BOGIEM**
BRAMA DO NIEBA,
OŚ ŚWIATA, ŚWIĘTOŚĆ,
WIARA,
WZNIOSŁOŚĆ I CHWAŁA.

Z kolei w inskrypcji upamiętniającej wmurowanie kamienia węgielnego w gdańskim kościele pw. Zmartwychwstania Pańskiego wyrazy *Pański* i *Chrystus* wystąpiły w treści informacji o pochodzeniu tego kamienia, por.:

Tu wmurowano
KAMIEŃ WĘGIELNY

złożony:	Poświęcenia
* ze skały Grobu Pańskiego	i wmurowania dokonali:
w Jerozolimie,	Ks. Bp. Tadeusz Gocłowski,
gdzie Chrystus Zmartwychwstał;	biskup gdański
* z fundamentów Bazyliki	Ks. Robert Kurtz CR,
św. Piotra w Rzymie,	przełożony generalny
gdzie znajduje się jego grób,	
na którym jest zbudowany Kościół;	Ks. Grzegorz Treder CR,
	przełożony prowincjonalny

* i z katakumb św. Sebastiana
w Rzymie, gdzie powstało Zgromadzenie Ks. Stefan Duda CR,
Zmartwychwstania Pańskiego. proboszcz

Działo się to w czasie Mszy koncelebrowanej na płycie
wznoszonego kościoła w niedzielę dnia 23 czerwca 1985 r.

4.

Wyrazy *Bóg, Pan, Chrystus* itp. pojawiają się także w formułach służących przekazaniu informacji o niektórych okolicznościach ufundowania nośnika inskrypcji pamiątkowej.

Przymiotnik *Pański* wchodzi w skład konwencjonalnej formuły określania czasu¹⁴, użytej m.in. w inskrypcji poświęconej księżom zamordowanym w latach 1939–1945, zamieszczonej na tablicy wiszącej na ścianie kościoła Najświętszego Serca Pana Jezusa w Gdyni, por.:

UCZCIJ PAMIĘĆ TYCH KTÓRZY
W LATACH 1939–1945 ZBRODNICZĄ RĘKĄ
NAJEŹDŹCÓW HITLEROWSKICH ZAMĘCZENI
I ZAMORDOWANI OFIARNIE SWE ŻYCIE ODDALI
ZA WIARĘ ŚW. KOŚCIÓŁ KATOLICKI I POLSKĘ
[...]

WIECZNE ODPOCZYWANIE RACZ IM DAĆ PANIE
ROKU **PAŃSKIEGO** 1953 W NIEDZIEŁĘ DOBREGO
PASTERZA DOKONAŁ ODSŁONIĘCIA TABLICY
J.E. KS. KARDYNAŁ PRYMAS POLSKI

Formuła *wdzięczni Bogu* poprzedza natomiast określenie fundatorów tablicy lub pomnika, jak w wypadku tablicy na kościele pw. św. Maksymiliana Marii Kolbego w Gdyni, por.:

¹⁴ Jeszcze częściej w trójmiejskich inskrypcjach można znaleźć jej łaciński ekwiwalent *anno Domini*, występujący m.in. w napisie na krzyżu misyjnym przy kościele św. Andrzeja Boboli w Sopocie, por.:

ANNO **DOMINI** 1983
Pierwsze Misje Parafialne
9–17.12.2005
głosili Bracia Mniejsi Kapucyni
Jezu ufam Tobie!

W czwartym roku pontyfikatu
papieża Benedykta XVI
04.10.2009

Uroczystej konsekracji
świątyni pod wezwaniem
św. Maksymiliana Kolbe
w Gdyni Witomino
dokołał

Metropolita Gdański
Ks. Abp Sławoj Leszek Głódz
wdzięczni **Bogu**

ks. proboszcz Adam Filarski
ks. proboszcz Edmund Skalski
ks. Proboszcz Władysław Pałys
oraz parafianie

Wyraz *Bóg*, jego synonimy i derywaty słowotwórcze mogą też wchodzić w skład opisowych określeń nazywających fundatorów nośnika inskrypcji pamiątkowej, jak w napisie na pomniku Jezusa Miłosiernego przy placu Józefa Piłsudskiego w Gdańsku, por.:

UFUNDOWALI CZCICIELE
MIŁOSIERDZIA **BOŻEGO**
Z OKAZJI 25-LECIA
PONTYFIKATU
JANA PAWŁA II
POŚWIĘCIŁ ARCYBISKUP
TADEUSZ GOĆŁOWSKI
6 – CZERWCA 2004

5.

Słowa *Bóg*, *Pan*, *Chrystus* itp. bywają także komponentami maksym zamieszczanych na tablicach pamiątkowych jako kulturowy komentarz aktu upamiętnienia.

Często towarzyszą one upamiętnieniu wydarzeń ważnych dla Kościoła, lokalnego lub globalnego. Tę pierwszą sytuację ilustruje treść inskrypcji umieszczonej na tablicy przy wejściu do kościoła św. Józefa w Gdyni-Chyloni, por.:

Położyłem fundament
jest nim **Jezus Chrystus**
1Kor. 3.10
ś.p.
ks. kanonik

Józef Rotta
 pierwszy proboszcz
 parafii
 1951–1978
 budował tę świątynię
 na chwałę Bogu
 w Trójcy św. jedynemu
 i św. Józefowi
 patronowi tutejszego
 kościoła
 wdzięczni parafianie
 Gdynia 1984

Z upamiętnieniem wydarzenia z życia Kościoła globalnego wiąże się natomiast cytat stanowiący komponent inskrypcji poświęconej pierwszej rocznicy pontyfikatu Jana Pawła II, znajdującej się na tablicy na ścianie kościoła pw. św. Andrzeja Boboli w Gdańsku-Wrzeszczu, por.:

OTWÓRZCIE
 NA OŚCIEŻ DRZWI
CHRYSZTUSOWI
 W PIERWSZĄ ROCZNICĘ INAUGURACJI PONTYFIKATU
 PAPIEŻA JANA PAWŁA II – PARAFIANIE – 16 PAŹDZIERNIKA
 1979 R.

Cytaty zawierające wyraz *Bóg*, jego synonimy i derywaty słowotwórcze stosuje się też bardzo często przy upamiętnianiu wydarzeń o charakterze patriotycznym. Największą popularnością cieszy się w tej funkcji formuła *Bóg – Honor – Ojczyzna*, zamieszczana zwłaszcza na pomnikach Armii Krajowej, na przykład na pomniku na Kamiennej Górze w Gdyni, por.:

(PW)
 ARMIA KRAJOWA
BÓG – HONOR – OJCZYŻNA

na skwerze Kościuszki w Gdyni, por.:

BÓG – HONOR – OJCZYŻNA
 W HOŁDZIE
 ŻOŁNIERZOM
 ARMII KRAJOWEJ
 POLEGŁYM ZAGINIONYM
 ZAMORDOWANYM
 SPOŁECZEŃSTWO

I KOLEDZY
GDYNIA IX 1992

na sopockim pomniku przy placu Sanitariuszki Inki, por.:

BÓG
HONOR
OJCZYŻNA

ARMIA KRAJOWA
1939–1945

ale także na pomniku poświęconym najmłodszym żołnierzom walczącym na wszystkich frontach w latach 1939–1945, postawionym przy alei Zwycięstwa w Gdańsku, por.:

SYN PVLKV

BÓG
HONOR
OJCZYŻNA

W HOLDZIE
NAJMŁODSZYM ŻOŁNIERZOM
WALCZĄCYM
NA WSZYSTKICH FRONTACH
O WOLNOŚĆ OJCZYŻNY
W LATACH 1939–1945
GDAŃSK 12 V 1996

POMNIK TEN – GŁAZ POSTAWIONO
Z OKAZJI TYSIĄCLECIA GDAŃSKA
A ODSŁONIEŃCIA I POŚWIĘCENIA
DOKONAŁ KS. H. JANKOWSKI
GŁÓWNY FUNDATOR A. D. 1996 R.

Funkcję komentarza do konkretnych treści memoratywnych pełnią zazwyczaj w inskrypcjach pamiątkowych fragmenty Pisma Świętego (zwłaszcza psalmów) albo utworów literatury polskiej (zwłaszcza poezji romantycznej).

Na przykład fragment psalmu, mianowicie werset 11 z Psalmu 29 w przekładzie Czesława Miłosza, zawiera bardzo znana inskrypcja umieszczona w tle gdańskiego pomnika Poległych Stoczniovców, upamiętniającego Ofiary Grudnia 1970 r., por.:

**PAN DA SIŁĘ SVOJEMU LUDOWI
PAN DA SVOJEMU LUDOWI BŁOGOSŁAWIENSTWO POKOJU
PSALM 29/28/11 TŁUM. CZ. MIŁOSZ**

Z kolei na gdańskim pomniku ku czci Polaków mieszkających na Wołyniu i Kresach Południowo-Wschodnich, zamordowanych w latach 1943–1945, pojawia się cytat z „Dziadów” Adama Mickiewicza, por.:

JEŚLI ZAPOMNĘ O NICH
TY **BOŻE** NA NIEBIE
ZAPOMNIJ O MNIE
A. Mickiewicz

Ten sam wers znajduje się na pomniku poświęconym pamięci ofiar terroru komunistycznego w Gdyni (róg ulic Pułaskiego i Świętojańskiej), por.:

„JEŻELI ZAPOMNĘ O NICH,
TY **BOŻE** NA NIEBIE, ZAPOMNIJ O MNIE”

OFIAROM TERRORU KOMUNISTYCZNEGO
Z LAT 1939–1989

Natomiast na tablicy upamiętniającej zatonięcie ORP Orzeł, zawieszanej przy kościele pw. św. Michała Archanioła w Gdyni, wystąpił zmodyfikowany cytat z wiersza „Pogrzeb kapitana Meyznera” Juliusza Słowackiego por.:

ORP Orzeł
Boże
który
z wysokości
strzały twe
rzucasz nam
kraju obrońcom
zapal
przynajmniej
na śmierć
naszą
słońce
Słowacki
Morze
Północne
czerwiec 1940
Mersis in bello

Komentarz do inskrypcji memoratywnych stanowią też słowa Jana Pawła II, uważanego przez Polaków za autorytet moralny. Na przykład na tablicy wmurowanej w cokół pomnika ku czci Ofiar 17 grudnia 1970 r. w Gdyni zamieszczono fragment kazania wygłoszonego przez papieża na krakowskich Błoniach 10 czerwca 1979 r., por.:

PROSZĘ WAS ABYŚCIE
NIGDY NIE UTRACILI
TEJ WOLNOŚCI DUCHA
DLA KTÓREJ **CHRYS**TUS
WYZWAŁA CZŁOWIEKA

JAN PAWEŁ II NA BŁONIACH KRAKOWSKICH 10 CZERWCA
1979

ZABITYM 17 GRUDNIA 1970 ROKU W POCHODZIE
KU NADZIEI NA WOLNOŚĆ POLAKÓW W OJCZYŹNIE

Cytaty modlitewne i poetyckie zawierające odniesienia do Boga najczęściej towarzyszą upamiętnieniom zbiorowych ofiar wojen i innych kataklizmów dziejowych, ważnych dla narodowej historii, zwłaszcza ofiar II wojny światowej i powojennych represji komunistycznych. Stanowią one nośnik dodatkowych sensów, wzbogacających treść i symbolikę upamiętnień, gdyż czynią Boga nie tylko świadkiem wydarzeń, których pamięć utrwalają, ale i najwyższym sędzią, który wymierza sprawiedliwość, gdy na ziemi nie potrafimy jej wymierzyć, ostateczną instancją weryfikującą zbrodnie jednych i zasługi innych. Dzięki tym wersom Bóg staje się zatem gwarantem wartości, w imię których dokonuje się upamiętnień. Ponadto patetyczny ton tych tekstów, wynikający z ich religijnego charakteru, nadaje treściom memoratywnym odpowiednią oprawę stylistyczną, podwyższając ich rangę.

Cytaty z imieniem Boga pojawiają się też – na mocy tradycji wiążącej śmierć z pamięcią u Boga – w innych inskrypcjach ogólnie związanych z problematyką śmierci. Na przykład na Pomniku Cmentarzu Nieistniejących Cmentarzy, upamiętniającym wszystkie nieistniejące gdańskie nekropolie, o wiecznym trwaniu zmarłych w pamięci Boga przypomina poetycka inskrypcja Maszy Kaleko, por.:

...TYM CO IMION NIE MAJĄ

NA GROBIE,
A TYLKO **BÓG** WIE, JAK KTO
SIĘ ZOWIE...

Rzadziej Bóg powoływany jest w cytatach inskrypcyjnych na świadka i inspiratora dokonań czyjegoś życia. Na przykład w napisie na tablicy budynku Instytutu Medycyny Morskiej i Tropikalnej w Gdyni jako źródło upamiętnianych czynów lekarzy kierujących tą kliniką wskazana została miłość Boża, por.:

A nadzieja nie zawodzi,
bo miłość **Boża**
rozlana jest w sercach naszych
Św. PAWEŁ do Rzymian

Tą kliniką kierowali wybitni lekarze i badacze
naukowi oddani sercem swoim pacjentom
Prof. dr med. Wiktor Bincer 1960–1963
Prof. dr med. Władysław Kierst 1963–1972
Doc. dr hab. med. Jan Chmielewski 1972–1979
Ich pamięci poświęcamy wiarę w nasze
powołanie.
Gdynia 19.06.1998 r.
Wychowankowie i następcy

W cytacie tym życie ludzkie, zarówno życie lekarzy, jak i pacjentów, wpisane zostało w krąg wartości chrześcijańskich, co tekstowi dodało szlachetnego patosu, a upamiętnieniu nadało pożądany walor ogólności, czyniąc z upamiętnianych postaci nie tylko wybitnych specjalistów, ale przede wszystkim wartościowych ludzi. Zmarli lekarze zostali też w nim ukazani jako ogniwo w ciągu pokoleń lekarzy powołanych do leczenia chorych, dzięki czemu treść memoratywna wielorako połączyła przeszłość z teraźniejszością i przyszłością.

Wyjątkowo wyraz odnoszący się do Boga pojawia się też w podpisie identyfikującym autora maksymy komentującej upamiętniane wydarzenie, jak w wypadku słów Chrystusa wypowiedzianych do św. Faustyny, utrwalonych na pomniku Jezusa Miłosiernego, wzniesionym w Gdańsku-Strzyży z okazji poświęcenia obrazu Jezusa Miłosiernego i kapliczek drogi światła w pobliskim sanktuarium Miłosierdzia Bożego, por.:

NIE ZNAJDZIE LUDZKOŚĆ
USPOKOJENIA
DOPÓKI NIE ZWRÓCI SIĘ
Z UFNOŚCIĄ
DO MEGO MIŁOSIERDZIA
PAN JEZUS
DO ŚW. FAUSTYNY

6.

Wyrazy *Bóg, Pan, Jezus, Chrystus, Duch Święty, Trójca Święta* oraz ich derywaty słowotwórcze występują w kilku komponentach inskrypcji pamiątkowych: we właściwym akcie upamiętnienia, w akcie motywacji upamiętnienia, w informacjach o niektórych okolicznościach ufundowania nośnika inskrypcji pamiątkowej (zwłaszcza o jego czasie i fundatorach), a także w towarzyszących inskrypcjom maksymach.

W akcie upamiętnienia, w akcie motywacji upamiętnienia oraz w informacjach o czasie ufundowania nośnika inskrypcji pamiątkowej lub jego fundatorach pojawiają się one wówczas, gdy treść memoratywna inskrypcji ma charakter religijny i/lub dotyczy wydarzeń z życia Kościoła. W inskrypcjach tego typu słowa te są elementem języka religijnego, użytego adekwatnie do treści memoratywnej, która również ma charakter religijny. Znaczna liczba tego typu odniesień do Boga wynika z faktu, że w otwartej przestrzeni publicznej Trójmiasta inskrypcji pamiątkowych o charakterze religijnym jest stosunkowo dużo, a ich zróżnicowanie językowe i treściowe wynika z długoletniej tradycji sporządzania tego typu napisów¹⁵.

W cytatach stanowiących kulturowy komentarz aktu upamiętnienia wyraz *Bóg* oraz jego synonimy i derywaty słowotwórcze występują zarówno wtedy, gdy całe upamiętnienie ma charakter religijny, jak i wtedy, gdy dotyczy ono świeckiej sfery życia społecznego. W tym drugim wypadku odwołania do Boga wzbogacają program memoratywny inskrypcji poprzez przywołanie autorytetu Boga jako świadka i sędziego upamiętnianych wydarzeń, wyznaczają świat wartości, ze względu na jakie ufundowano daną inskrypcję, oraz stanowią patetyczną oprawę stylistyczną właściwego aktu upamiętnienia.

W obu wypadkach dzięki zawartym w inskrypcjach pamiątkowych odniesieniom do Boga dokonuje się sakralizacja otwartej przestrzeni publicznej Trójmiasta.

Bibliografia

- Cieplowski S., *Napisy pamiątkowe w Warszawie XVII–XX w.*, Warszawa 1987.
Kempa A., Zawadzka M., *Tablice pamięci. Łódzkie inskrypcje pamiątkowe*, Łódź 2007.

¹⁵ Napisy o podobnym charakterze funkcjonują również we wnętrzach kościołów, czyli w zamkniętej przestrzeni publicznej.

Korbus J., *Miejsce uświęcone – miejsce święte. Od rzeczywistości lokalnej ku rzeczywistości globalnej*, <http://www.ewolucja.org./d3/d39-4a.html> [dostęp: 11.04.2014]

Streszczenie

Odniesienia do Boga w trójmiejskich inskrypcjach pamiątkowych

Artykuł omawia rolę wyrazów *Bóg, Jezus, Chrystus, Duch Święty, Pan* oraz ich derywatów słowotwórczych zawartych w różnych komponentach napisów pamiątkowych: w akcie upamiętnienia, w akcie motywacji upamiętnienia, w informacjach o czasie ufundowania nośnika inskrypcji pamiątkowej lub jego fundatorach oraz w cytatach stanowiących kulturowy komentarz upamiętnienia.

Summary

The reference to God in the memorial inscriptions of Tricity

The article describes the role of words *God, Jesus, Christ, Holy Spirit, Lord* and their formative derivatives included in different components of memorial inscription” in the act of commemoration, in the act of the motivation of commemoration, in the information about the time of the establishment of the medium of the memorial inscriptions or its founders and in the quotes making a cultural comment of commemoration.